

Een utopische noodzaak

- zaterdag 25 september 2010

Britse econoom pleit voor welvaart zonder groei

Kunnen we welvaart opbouwen voor de hele wereldbevolking, zonder de planeet kaal te branden? Groene technologie zal lang niet volstaan, waarschuwt econoom Tim Jackson. Hij pleit voor een economie zonder groei.

Alleen een blinde ziet niet dat de groeiende consumptie van fossiele energie en grondstoffen de wereld naar een ecologische catastrofe leidt. Maar als de economische groei stilvalt of achteruitgaat, glijdt een samenleving ook weg in chaos. Herinner u de paniek toen de financiële crisis de wereldeconomie op de rand van instorten bracht.

Ecologische catastrofe op middellange termijn of sociale ramp op korte termijn: hoe raakt de wereld uit dat dilemma? De Britse Commission for Sustainable Development gaf een aanzet voor een nieuwe macro-economie, die welvaart biedt zonder economische groei. Commissievoorzitter en econoom Tim Jackson verwerkte dat rapport tot een boek voor het grote publiek. De financiële crisis zorgde voor de publiciteit. *Prosperity without growth* wordt zelfs door de *Financial Times* aangeraden als een van de belangrijkste boeken van 2009.

Veel mensen dachten dat de financiële crisis een kans zou bieden voor een nieuw energiebeleid, of een meer verantwoord financieel systeem. Maar ondertussen lijkt het weer business as usual.

'Er zijn twee botsende evoluties bezig. Sommigen willen teruggrijpen naar erg liberale recepten om de economie weer op gang te krijgen. Maar tegelijk staat duurzame ontwikkeling zelfs op de economische top van Davos hoog op de agenda. Tot 2008 sprak men in Davos in haast religieuze termen over de nood aan economische groei. In 2009 en 2010 reflecteerde men er over de aard van ons economische model, en de limieten ervan. Je mag het belang van zo'n verschuiving niet onderschatten, omdat belangrijke transities beginnen via een veranderende taal en nieuwe concepten.

Bovendien is de crisis nog lang niet voorbij. De grondstofprijzen gaan opnieuw de hoogte in. Zij zullen onvermijdelijk een rem zetten op de nieuwe groei. En het gemakkelijke krediet waarmee we tot 2008, ondanks de recordprijzen voor olie, toch een exponentiële groei konden voeden, is niet langer beschikbaar. Nee, een terugkeer naar de periode voor 2008 zie ik niet gebeuren.'

Het is stoutmoedig om in volle crisis te beweren dat we moeten afstappen van het idee van economische groei. Zonder die groei verergert de crisis.

'Dat is het cruciale dilemma dat ik in mijn boek probeer te schetsen. We hebben een economisch model ontwikkeld dat groei nodig heeft om welvaart en stabiliteit te creëren. Maar dat groeimodel stoot op zijn ecologische limieten. We kunnen niet nog meer CO in de atmosfeer stoten, de olie raakt op en ook andere grondstoffen worden schaars. Dat zal er niet op verbeteren naarmate de wereldbevolking groeit en de opkomende economieën een westers welvaartsniveau nastreven. We stevenen af op een

ecologische catastrofe.

Maar het alternatief voor groei lijkt al even dramatisch, en de gevolgen laten zich op kortere termijn voelen. Als de groei stopt, neemt de werkloosheid toe en komen samenlevingen ook in een diepe crisis terecht. Bedoeling van mijn boek is dat men dit dilemma onder ogen durft te zien, zodat we ook aan uitwegen kunnen denken. De uitdaging voor de toekomst bestaat erin stabiliteit te creëren, zonder groei.'

Is de uitweg uit dat dilemma niet technologische vernieuwing? Recyclage, een groene energievoorziening, efficiënter landbouw...

'Dat is het klassieke antwoord van de meeste economen. Men spreekt ook over ontkoppeling: het loskoppelen van economische groei van zijn materiële impact. Meer doen met minder energie of grondstoffen.

Maar ontkoppeling is een illusie. Het heeft in het verleden niet gewerkt, en het is naar de toekomst al helemaal onrealistisch. Als je ervan uitgaat dat de wereldbevolking tegen 2050 negen miljard mensen bedraagt, dat al die mensen eenzelfde welvaart als in het Westen verlangen, en dat de groei in de geïndustrialiseerde wereld jaarlijks met twee procent toeneemt, dan moeten we tegen 2050 130 keer minder CO per geproduceerde dollar uitstoten dan vandaag. Met alle technologische innovatie waar men van droomt, is dat utopisch.'

Onderschat u de flexibiliteit van de markt niet? Hogere prijzen drijven de markt naar efficiënter en groener grondstoffenverbruik.

'De markt heeft gans het financiële systeem op de rand van de instorting gebracht. Dus neen, ik geloof niet dat de marktmechanismen tot een duurzamer economie zullen leiden. Bovendien reageert de markt te traag. Kijk naar de periode voor 2008. De olieprijs swingden de pan uit. Investeren in groene energie werd aantrekkelijk. Maar de snelle transformatie die we nodig hebben, is er toen niet gekomen.

Dan deed zich de economische crash voor. De olieprijs stortten ineen, de incentive voor groene innovatie viel weg en alle investeringen zijn nu gericht op het herstel van economische groei. We zitten weer in hetzelfde doodlopende straatje, omdat de financiële crisis de markt ervan weerhoudt de nodige investeringen te doen om uit de ellende te raken.'

Daarvoor is de tussenkomst van de overheid nodig. Maar de Green New Deal die verschillende politici voorstelden, kan evenmin op uw applaus rekenen.

'De Green New Deal wil via grote overheidsinvesteringen in groene energie de werkloosheid terugdringen en tegelijk een omslag naar een groener economie maken. Maar het uitgangspunt blijft het herstel van economische groei door het aanzwengelen van de consumptie. En zoals ik al aangaf, onze consumptie kan niet blijven groeien binnen de limieten van deze planeet.'

De voorbije vijftig jaar heeft economische groei wel tot een geweldige toename van de welvaart gezorgd in de westerse wereld.

'Ik geef graag toe dat economische groei onze levensomstandigheden fors heeft verbeterd, en ik ben blij dat zich nu hetzelfde voordoet in veel derdewereldlanden. Ik stel alleen de vraag hoeveel groei we ons nog kunnen veroorloven. Ik stel ook de vraag waarom we in de westerse wereld die groei blijven nastreven, als we er niet gelukkiger van worden.'

Internet, betere medicijnen, zuiniger auto's... Het zijn producten van groei en innovatie, en ze maken veel mensen gelukkiger.

'Uiteraard is er een link tussen materiële goederen en welvaart. En uiteraard gun ik de derde wereld meer economische groei. Een beperkte groei kan voor een enorme toename van welzijn zorgen. Maar er is een kantelpunt en eenmaal daar voorbij leidt verdere groei niet langer tot meer geluk. In de VS leven mensen minder lang dan in Costa Rica, hoewel hun materiële welvaart een veelvoud bedraagt. In Engeland is het percentage erg gelukkige mensen gedaald van 53 procent in 1957 tot 36 procent vandaag, hoewel hun inkomen verdubbeld is. En ondanks onze economische groei nemen in de hele westerse wereld de zelfmoordcijfers, de depressies en de stress toe. Je kunt je de vraag stellen waarom we desondanks groei blijven nastreven.'

Ja, waarom?

'Wegens wat ik de ijzeren kooi van het consumentisme noem. Bedrijven zitten gevangen in een ijzeren economische logica van groei en innovatie, of ze verdwijnen. Maar ook de consument zit gevangen in een sociale logica, die hem aanzet tot consumeren om zichzelf een identiteit en een sociale status aan te meten. We zijn ervan overtuigd geraakt dat de aanschaf van materiële goederen tot persoonlijke groei leidt. Het hunkeren naar de nieuwste gadget drukt een soort toekomstgeloof uit, en tegelijk positioneert het ons tegenover onze burens. Om het simpel uit te drukken: we spenderen geld dat we niet hebben aan goederen die we niet nodig hebben om indruk te maken op mensen waar we niet van houden.'

De zucht naar nieuwigheden van de consument beantwoordt perfect aan de innovatiedrang van de ondernemer. En om de economie draaiende te houden, stimuleert de overheid dit gedrag: in volle financiële crisis riepen de politici de bevolking op om absoluut te blijven winkelen, desnoods op krediet, of de economie zou verder in een recessie wegzakken. De schulden zouden we later wel afbetalen.'

Hoe definieert u welvaart?

'Als de mogelijkheid om je te ontplooien als mens, binnen de ecologische grenzen van een eindige planeet. Welvaart heeft ook te maken met je goed voelen in je vel, binnen je familie, in je omgeving. Probleem is dat welvaart nu puur materieel wordt gedefinieerd, onder de vorm van meer inkomen, of een groter BNP. Als we het welzijn en geluksgevoel ook in rekening zouden brengen, is de welvaart de voorbije drie decennia niet toegenomen in de westerse wereld.'

Kritiek op de consumptiemaatschappij is niet nieuw. Maar het heeft nooit het economisch model veranderd. Hoe denkt u dat te doen? Hoe wil u, concreet, welvaart zonder groei realiseren?

'De menselijke natuur kunnen we niet veranderen. De ecologische grenzen van de planeet kunnen we niet verleggen. We zullen de dynamiek en de instellingen van de economie moeten veranderen. Ik doe daar in mijn boek verschillende suggesties voor.'

Om te beginnen moeten we nieuwe criteria zoeken om welvaart te meten, die veel breder gaan dan GDP. Daarnaast moet de overheid ecologische grenzen vastleggen voor economische ontwikkeling. De emissienormen zijn daar al een voorbeeld van. Men kan ook belastingen verschuiven van inkomen naar vervuiling of grondstoffenverbruik.

Er zijn nieuwe groene investeringen nodig. In isolatie, groene energie, openbaar vervoer, parken, ecosystemen, openbare infrastructuur... Kortom, projecten die onze ecologische impact reduceren en tegelijk ons welzijn bevorderen.

Dat soort investeringen kunnen we niet langer overlaten aan gedereguleerde markten die maximale winst nastreven door speculatie. Die speculatie moeten we net aan banden leggen, en alternatieve beleggingsproducten ontwikkelen, die de natuurlijke neiging tot sparen van mensen kanaliseren naar plaatselijke projecten. Mensen halen veel eigenwaarde uit hun participatie in het sociale leven. Dat kan men stimuleren door te investeren in openbare ruimte, parken, buurtcentra.'

Dat kost allemaal geld, dat ergens vandaan moet komen, want een park levert geen winst op.

'Maar wel een sociale en ecologische winst.'

U pleit ook voor arbeidsduurvermindering.

'Innovatie en efficiëntie helpen om meer te doen met minder. Maar binnen een groeimodel zorgt dat niet voor een beter evenwicht tussen werk en vrije tijd. Integendeel, het zorgt voor nog meer consumptie, want om de ontslagen werknemers aan de slag te houden, moet de productie worden opgedreven. Terwijl men net zo goed de werktijd kan herverdelen. Tegelijk moeten we de vraag durven stellen of arbeidsproductiviteit altijd nagestreefd moet worden. Moeten klassen steeds groter worden en dokters alsmaar mee patiënten zien per uur? Of aanvaarden we dat een verpleegster wel voldoende tijd krijgt voor een praatje met een zieke?'

Een aantal van uw suggesties bestaan al. Onze overheid subsidieert particuliere investeringen in zonne-energie, of tijdskrediet. Is dat alles niet too little too late, als we de staat van de planeet bekijken?

'Mijn critici belagen me langs twee kanten. De traditionele economen noemen me een utopist. Ecologen vinden dat ik niet radicaal genoeg ben. Ik denk dat als de overheid mijn suggesties echt ernstig nam, en systematischer doorvoerde, ze onze economie wel degelijk zouden kunnen transformeren.'

Eindigen we binnen uw model niet binnen een staatseconomie die elk initiatief doodt?

'De afwezigheid van de overheid in de economie is een ideologische mythe. Staten interveniëren op alle niveaus en op alle domeinen in de economie.

Het gaat erom welk soort ingrepen de overheid doet, en welk soort kader ze schept voor het private initiatief, zodat een duurzamer economie voor even veel of een ander soort welvaart kan zorgen dan het groeimodel. Ik pleit daarom niet voor meer overheid, maar voor een slimmere overheid.'

Lieven Sioen